

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЛЬОТНИЙ КОЛЕДЖ**

Циклова комісія економіки та управління

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

**з навчальної дисципліни «Міжнародна економіка»
вибіркових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти**

Облік і аудит

за темою № 5 - Міжнародна мобільність капіталу

Харків 2022

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2022 № 8

СХВАЛЕНО

Методичною радою
Кременчуцького льотного
коледжу Харківського
національного університету
внутрішніх справ
Протокол від 22.08.2022 № 1

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2022 № 8

Розглянуто на засіданні циклової комісії економіки та управління, протокол
від 15.08.2022 № 1

Розробники:

1. викладач циклової комісії економіки та управління, к.п.н., спеціаліст вищої категорії, викладач – методист, Носач І.В.
2. викладач циклової комісії економіки та управління, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист Бондарець О.М.

Рецензенти:

1. Єфременко А.Г – кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри міжнародних економічних відносин та адміністрування Кременчуцького інституту ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля»;
2. Харченко М.В. – кандидат економічних наук, спеціаліст вищої категорії, викладач – методист, старший викладач циклової комісії економіки та управління КЛК ХНУВС.

План лекції:

1. Міжнародна мобільність капіталу: суть, етапи і фактори розвитку.
2. Форми міжнародного руху капіталу.
3. Цілі та економічні ефекти міжнародної мобільності капіталу.
4. Діяльність міжнародних фінансово-кредитних організацій.

Рекомендована література:**Основна**

1. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 22.04.1993р. № 3125-ХІІ (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/>
2. Амеліна І.В. Міжнародні економічні відносини: навч. посібник / І.В. Амеліна, Т.Л. Попова, С.В. Владимиров. – К.: ЦУЛ, 2013.
3. Гронтковська Г.Е. Міжнародна економіка: Навч. Посібник / Г.Е. Гронтковська – К.: ЦУЛ, 2014.
4. Дергачова В.В., О. М. Згуровський, І.М. Манаєнко Міжнародні економічні відносини: практикум: навч. посіб. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2018. – 80 с.
5. Задоя А.О. Міжнародна економіка: Навч. Підручник / А.О. Задоя - К.: Центр навчальної літератури, 2012.
6. Козак Ю.Г. Міжнародні економічні відносини: Навч. посібник / Ю.Г.Козак, Н.С.Логвінова, О.В. Захарченко, Є.В.Кравченко – К.: Центр навчальної літератури, 2012.
7. Патики Н.І. Міжнародні економічні відносини: навч. посібник / Н.І. Патики - К.: Центр навчальної літератури, 2014.

Додаткова

8. Антофій Н.М. Міжнародна економіка: посібник / Н.М. Антофій, О.В. Булюк, С.В. Фомішин – ОЛДІ- ПЛЮС, 2013.
9. Козак Ю.Г. Міжнародні фінанси: навч. посібник / Ю.Г. Козак, Н.С. Логвинова, Т. Sporek, J. Szoltisek, О.В. Захарченко, С.Н. Лебедева – Київ - Катівіце.: Центр учбової літератури, 2014.
10. Фомішин С.В. Міжнародна економіка: посібник / С.В. Фомішин, М.В. Гудзь, А.П. Румянцев –Новий Світ, 2014.
11. Чернега О.Б. Міжнародна економічна діяльність України: Посібник / О.Б. Чернега – ТОВ «Східний видавничий дом», 2014.
12. Чернега О.Б. Міжнародні стратегії економічного розвитку: Посібник / О.Б. Чернега – Магнолія - 2006, 2014.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

13. Офіційний портал Верховної Ради України: Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

14. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua

Текст лекції

1. Міжнародна мобільність капіталу: суть, етапи і фактори розвитку

Розглянемо поняття «міжнародної міграції капіталу» (ММК) , виходячи із еволюції даного процесу.

Становлення і розвиток ММК почалося значно пізніше таких форм МЕН , як міжнародна торгівля товарами, міжнародна трудова міграція. Для виникнення можливості експорту капіталу необхідні були достатньо значні накопичення його в країні.

Така можливість виникає на першому етапі еволюції ММК, який починається після завершення процесів першопочаткового накопичення капіталів і з розвитком капіталістичних виробничих відносин – на рубежі 17-18 ст. і продовжився до кінця 19 ст. Даний етап називають «етапом зародження вивозу капіталів». Ті процеси, які відбувалися в цей період точно відображає термін «вивіз капіталу», оскільки останній мігрував виключно в одному напрямку (із метрополій в колонії) і носив обмежений та випадковий характер.

Другий етап еволюції ТНК відлічують з кінця 19 – початку 20 ст. і до середини 20 ст., тобто по мірі утвердження і поширення у світовому господарстві капіталістичних виробничих відносин. Процес вивозу капіталу здійснюється як між промисловими країнами, так і між промисловими країнами та країнами, що розвиваються. На цьому етапі вивіз капіталу став типовим, постійно повторюючим і характерним явищем, що дозволяє визначити цей термін і назвати цей етап – «етапом вивозу капіталу».

Таким чином, вивіз капіталу – це процес відбору частини капіталу із національного обороту даної країни і переміщення його у товарній або грошовій формі у виробничий процес і обіг іншої країни з метою отримання високих прибутків.

Проте на сучасному рівні розвитку світового господарства уже недостатньо говорити лише про вивіз капіталу. Із середини 50-х – 60-х років 20 ст. настає третій етап еволюції міжнародних переміщень капіталів, що продовжується до цих пір, на якому процеси, що відбуваються, найбільш об'єктивно відображає термін «міжнародна міграція капіталу». Для цього існує декілька причин:

- Країни одночасно стають і експортерами і імпортерами капіталу.
- Вивіз капіталу здійснюють не лише промислово розвинені країни, але й країни, що розвиваються.
- Експорт капіталів викликає значні за об'ємами зворотні рухи капіталів у вигляді процентів на кредити, підприємницького прибутку, дивідендів за акціями.

Тому **міжнародна міграція капіталів** – це процеси зустрічного руху капіталів між різними країнами світового господарства незалежно від рівня їх соціально-економічного розвитку, що приносять доходи їх власникам.

Об'єктивною основою ММК є нерівномірність економічного розвитку країн світового господарства, яка на практиці виражається:

- У нерівномірності накопичення капіталу в різних країнах; у «відносному надлишку» капіталу в окремих країнах.
- У неспівпадінні попиту на капітал і його пропозиції у різних ланках світового господарства.

На розвиток процесу ММК впливають 2 групи факторів:

1) фактори економічного характеру:

- розвиток виробництва і підтримання темпів економічного зростання;
- глибокі структурні зрушення як у світовій економіці, так і в економіці окремих країн (особливо під впливом НТР і розвитком світового ринку послуг);
- поглиблення міжнародної спеціалізації і кооперації виробництва;
- зростання транснаціоналізації світової економіки;
- зростання інтернаціоналізації виробництва та інтеграційних процесів;
- активний розвиток усіх форм МЕН;

2) фактори політичного характеру:

- лібералізація експорту (імпорту) капіталу (ВЕЗ, офшорні зони та ін.);
- політика індустріалізації в країнах «третього світу»;
- проведення економічних реформ (приватизація державних підприємств, підтримка приватного сектору, малого бізнесу);
- політика підтримки рівня зайнятості.

2. Форми міжнародного руху капіталу

Міжнародна міграція капіталів має цілий ряд форм реалізації, котрі на практиці класифікуються за декількома ознаками, що представлені у таблиці.

Таблиця 1

Форми міжнародної міграції капіталу

Класифікаційна ознака	Форми ММК
За формою власності мігруючого капіталу	<ul style="list-style-type: none"> • приватний; • державний; • міжнародних (регіональних) валютно-кредитних і фінансових організацій; • змішаний.
За термінами міграції капіталу	<ul style="list-style-type: none"> • зверхтерміновий (до 3-х місяців); • короткотерміновий (до 1-1,5 років); • середньотерміновий (від 1 року до 5-7 років); • довготерміновий (більше 5-7 років і до 40-45)

Класифікаційна ознака	Форми ММК
За формою представлення капіталу	<ul style="list-style-type: none"> • товарний; • грошовий; • змішаний.
За ціллю і характером використання мігруючого капіталу	<ul style="list-style-type: none"> • підприємницький ; • позичковий; • економічна допомога.

Міграція капіталу у підприємницькій формі передбачає обов'язкову наявність трьох ознак:

- організація та участь у виробничому процесі за кордоном;
- довготерміновий характер вкладання іноземного капіталу;
- право власності на підприємство в цілому або на його частину на території іншої держави.

В залежності від ступеня реалізації вказаних особливостей і цілей участі розрізняють два типи вивозу підприємницького капіталу: прямі іноземні інвестиції та портфельні інвестиції.

Прямі іноземні інвестиції – це довгострокові закордонні вкладення капіталу, в результаті яких експортером капіталу організовується або ведеться виробництво на території країни, котра приймає капітал.

Портфельні інвестиції – це форма вивозу капіталу шляхом його вкладання у цінні папери зарубіжних підприємств, котра не дає інвесторам можливості безпосереднього контролю за їх діяльністю.

Центр ООН по ТНК виділяє 4 найбільш типових у світі випадки прямих капіталовкладень, пов'язаних з організацією виробництва товарів і послуг у зарубіжній країні:

1) прямі іноземні інвестиції здійснюються тому, що ввіз деяких товарів і послуг в іноземну країну неможливий або перешкоджається через різні обмеження або властивості цих товарів і особливо послуг;

2) виробництво товарів і послуг на місці виявляється дешевшим та ефективним способом обслуговування цього закордонного ринку, наприклад через економію на транспортних витратах;

3) країна, що приймає капітал виявляється найдешевшим місцем виробництва товарів і послуг для їх доставки на світовий ринок, включаючи ринки і країни походження інвестицій;

4) для деяких видів продукції, особливо технічно складної, важливе місце має післяпродажне обслуговування, консультаційні та інші послуги, що вимагають постійної присутності виробника на ринку.

Значні розміри міграції підприємницького капіталу із 60-х років 20 ст. утворюють світовий ринок іноземних інвестицій.

В якості передумов його формування необхідно виділити:

- ліквідація багатьма країнами обмежень на ведення операцій по експорту-імпорту капіталу;
- приватизація державних компаній і Західній Європі і Латинській Америці у 60-71-і р 20 ст.;

- приватизація підприємств в колишніх соціалістичних країнах.

Активність участі країни в даному ринку та готовність інвесторів до експорту капіталу в будь-яку країну залежить від інвестиційного клімату в країні, котра імпортує капітал.

Інвестиційний клімат – сукупність економічних, політичних, юридичних і соціальних факторів, котрі впливають на ступінь ризику іноземних капіталовкладень і можливість їх ефективного використання в країні.

Інвестиційний клімат є комплексним поняттям і включає ряд параметрів: національне законодавство, економічні умови (спад, підйом, стагнація), митний режим, валютна політика, темпи економічного зростання, темпи інфляції, стабільність валютного курсу, рівень зовнішньої заборгованості та ін.

До сучасних тенденцій міграції капіталу у підприємницькій формі слід віднести наступні:

- 1) динаміка експорту капіталу традиційно випереджує динаміку експорту товарів;
- 2) зростання кількості інтернаціонального злиття та придбання фірм;
- 3) зростання ролі ТНК як основного суб'єкта світового ринку іноземних інвестицій;
- 4) спостерігається зрушення у галузевій структурі іноземних інвестицій від переробної промисловості і торгівлі до інвестицій у наукоємні галузі та сферу послуг;
- 5) створюється система міжнародного регулювання іноземним інвестуванням;
- 6) відбувається зміна географічних напрямків іноземних інвестицій.

Під міграцією капіталу у позичковій формі розуміють всі міжнародні переміщення капіталу, за винятком прямих зарубіжних інвестицій та портфельних інвестицій.

Позичкова форма ММК реалізується у наступних операціях:

- видача державних і приватних позик;
- придбання облігацій іншої країни, цінних паперів, векселів, тратт іноземної компанії;
- здійснення виплат за боргами;
- міжбанківські депозити;
- міжбанківські і державні заборгованості.

Швидкі темпи зростання експорту позичкового капіталу і значні за об'ємом повторюючі операції на міжнародному рівні привели до формування в кінці 60-х – на початку 70-х років 20 ст. міжнародного ринку позичкового капіталу.

Міжнародний ринок позичкового капіталу – представляє собою систему відносин стосовно акумуляції і перерозподілу позичкового капіталу між країнами світового господарства, незалежно від рівня їх соціально-економічного розвитку. На практиці даний ринок виглядає як єдність і взаємодія ринків трьох рівнів: національних, регіональних, світового.

Останнє означає, що стираються кордони між цими ринками (так як спостерігається лі

Джерелами міжнародного кредиту є: тимчасово вивільнена у процесі кругообігу частина капіталу підприємства у грошовій формі; грошові нагромадження держави і приватного сектора, які мобілізуються банками.

Функціонування міжнародного кредиту базується на таких принципах як: *поверненість*; *терміновість*, яка забезпечує повернення кредиту у встановлені кредитною угодою терміни; *платність*; *матеріальна забезпеченість*, що проявляється в гарантії його погашення; *цільовий характер* – визначення конкретних об'єктів позики.

Міжнародний кредит виконує низку важливих функцій у сфері зовнішньоекономічних зв'язків.

По-перше, він забезпечує перерозподіл фінансових та матеріальних ресурсів між країнами.

По-друге, посилює процес нагромадження в рамках усього світового господарства та забезпечує рух тимчасово вільних грошових коштів одних країн на фінансування капіталовкладень в інших.

По-третє, прискорює процес реалізації у світовому масштабі, сприяє інтернаціоналізації виробництва, процесу розширеного відтворення.

По-четверте, за допомогою міжнародного кредиту досягається економія витрат обігу в сфері міжнародних розрахунків шляхом розвитку і прискорення безготівкових платежів, заміни готівкового валютного обороту міжнародними кредитними операціями.

Класифікують кредити за наступними ознаками:

а) за **джерелами**, розрізняють приватні кредити, урядові кредити, кредити міжнародних фінансово – кредитних організацій; змішані кредити.

б) за **призначенням** в залежності від того, яка зовнішньоторгова угода покривається за рахунок запозичених коштів, розрізняють:

- ***комерційні кредити***, безпосередньо пов'язані з зовнішньою торгівлею і послугами;
- ***фінансові кредити***, використовуються на різні цілі, включаючи прямі капіталовкладення, будівництво інвестиційних об'єктів, купівлю цінних паперів, валютну інтервенцію;
- ***«проміжні» кредити***, призначені для обслуговування змішаних форм вивозу капіталів, товарів і послуг.

в) за **видами** поділяються на ***товарні***, котрі надаються в основному експортерами своїм покупцям, і ***валютні***, котрі видаються банками в грошовій формі. В більшості випадків *валютний* кредит є однією з умов комерційної угоди по поставці обладнання і використовується для кредитування місцевих затрат у будівництві об'єктів на базі імпортного обладнання.

г) за **терміном** дії кредити бувають: ***короткотермінові*** – до 1 року, деколи до 18 місяців; (понадкороткотермінові- до 3 місяців, добові, тижневі); ***середньострокові*** – від 1 року до 5 років; ***довгострокові*** – більше 5 років.

д) з позиції забезпечення розрізняють забезпечені та бланкові кредити(контокорент і овердрафт).

е) за технікою кредитування розрізняють готівкові й акцептні кредити, консорційні кредити, облігаційні позики.

Товарний кредит – передбачає реалізацію продукції (робіт, послуг), (передачу права власності) на умовах відстрочення платежу, якщо таке відстрочення є більшим за звичайні строки банківських розрахунків або перевищує 30 календарних днів з дня реалізації.

Комерційний (фірмовий) кредит – передбачає авансування (попередню оплату) продукції (робіт, послуг) з відстроченням дати реалізації (набуття права власності), якщо таке відстрочення є більшим за звичайні строки поставки або перевищує 30 календарних днів з дати здійснення авансового платежу.

Фінансовий кредит – передбачає надання коштів у позичку на визначений строк та під визначені проценти з поверненням основної суми заборгованості та нарахованих процентів у грошовій формі, або інших формах забезпечення заборгованості, включаючи матеріальні цінності і нематеріальні активи надані в заставу.

Банки надають також **акцепторні кредити**, стверджуючи тим самим свою згоду платити за векселем, що виставлений експортером на імпортера.

Поєднання акцепту тратти експортера банком третьої країни і своєчасного переказу суми векселя імпортером банку – акцептанту називається **акцепторно -рамбурсним кредитом**.

Кредитування зовнішньої торгівлі пов'язане також з **лізинговими і факторинговими та форфейтиновими операціями..**

Міжнародний лізинг –це складна фінансова операція , при якій спеціалізована лізингова фірма (орендодавач) у відповідності з домовленістю з офіційним орендарем купує у виробника відповідне устаткування, обладнання, машини, наймає людей і передає на визначений час за встановлену плату орендарю.

Лізингові операції здійснюються у вигляді **оперативного і фінансового лізингу**.

Оперативний лізинг – це свого роду прокат , при якому об'єкт лізингу здається на термін, що становить лише частину терміну його економічного життя.

Фінансовий лізинг – при якому лізингова компанія намагається повернути авансований капітал з певним прибутком, а тому період оренди відповідає строку економічного життя об'єкта лізингу.

Міжнародний факторинг –вид діяльності у сфері міжнародного фінансування , при якому постачальник товарів віддає короткотермінові вимоги, за товарними угодами факторинговій компанії з метою негайного отримання більшої частини платежу (як правило. 70-90% уже за 2-3 дні), гарантії повного погашення заборгованості, зниження витрат при проведенні розрахунків.

Міжнародний форфейтинг – вид діяльності у сфері міжнародного фінансування, при якому експортер продає форфейтинговій компанії без права регресу боргове зобов'язання іноземного покупця, яке виступає у формі комерційного переказного або простого векселя з авалем. Аваль-письмове фінансове поручительство, тобто це форма гарантії банку, фірми або іншого закладу, яка сприяє підвищенню довіри до фінансових можливостей власника кредитно – грошового документу, на якому зазначене таке поручительство.

3. Міжнародна технічна допомога

З середини 70-тих років набула розвитку така форма надання допомоги країнам, що розвиваються, та найбіднішим країнам світу – як технічна допомога, яка направлена на підвищення технічного рівня країн-реципієнтів з метою прискорення створення основ розвинутої ринкової економіки.

Технічне сприяння (допомога) – це надання країнам допомоги на правах поверненості чи неповерненості в сферах технології процесів, продуктів і управління.

З точки зору участі отримувача технічної допомоги в процесі її розподілу виділяють такі види технічного сприяння:

- **технологічні гранти** – безплатне надання розвинутими країнами технології, технологічно-містких товарів або фінансових коштів на закупівлю технологій, навчання та підготовку кадрів. Гранти не передбачають фінансової участі отримувача у фінансуванні проекту;
- **співфінансування технічної допомоги** – отримувач фінансує певну частку проекту (переважно меншу), що розглядається як зацікавленість уряду приймаючої країни у реалізації технічної допомоги.

В залежності від кількості країн, які беруть участь у проекті, розрізняють двостороннє та багатостороннє технічне сприяння.

Двостороннє ТС здійснюється згідно угоди між урядами країни–донора і країни-реципієнта допомоги. В бюджетах більшості розвинутих країн передбачаються кошти (переважно незначні суми), на технічну допомогу країнам, що розвиваються. У більшості випадків двостороннє ТС здійснюється на умовах співфінансування.

Багатостороннє ТС включає здійснення спільних проектів технічної допомоги кількома країнами по відношенню до однієї країни-реципієнта, а також технічне сприяння за лінією міжнародних організацій (програми ЄС на те: TACIS, PHARE), яке фінансується за рахунок внесків країн-членів програми надання технічної допомоги іншим членам, які її потребують. (ООН, МВФ, Світовий банк, Організація Економічного Співробітництва).

4. Діяльність міжнародних фінансово-кредитних організацій

Міжнародний валютний фонд (МВФ) – міжурядова валютно кредитна організація, діяльність якої направлена на сприяння розвитку міжнародних економічних відносин, особливо фінансово – кредитних та торговельних. Основні функції МВФ:

- вироблення правил регулювання валютних курсів і контролю за їх виконанням;
- надання державам-членам кредитів для вирівнювання платіжних балансів та для підтримки національних валют

Операції з надання кредитів країнам – учасникам для вирівнювання платіжних балансів здійснюються МВФ тільки з офіційними органами цих країн. Кредити, які мають розмір до 25% квоти даної країни, надаються безперешкодно, а за більші суми МВФ вимагає уже певних заходів у економічній політиці даної країни. За правилами МВФ загальна сума кредиту не повинна перевищувати 200 % квоти, але бувають винятки. Великі суми кредитуються у формі чотирьох кредитних долей з підвищенням жорсткості контролю для кожної наступної долі.

Всесвітній банк – багатостороння кредитна організація, яка складається з п'яти тісно пов'язаних між собою установ, що входять у систему ООН, загальною метою яких є надання фінансової допомоги країнам, що розвиваються, і країнам з перехідною економікою за рахунок розвинутих країн. Групу Всесвітнього банку складають:

1. Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР), який створений у 1944 році з метою відбудови і реконструкції світової економіки. Основними цілями МБРР є:

- сприяння реконструкції та розвитку територій держав – членів через заохочення капіталовкладень на виробничі потреби;
- заохочення приватних іноземних капіталовкладень і надання фінансової допомоги з метою розвитку виробничого сектору економіки;
- сприяння довгостроковому збалансованому зростанню міжнародної торгівлі і підтримці рівноваги платіжних балансів через заохочення міжнародних капіталовкладень у розвиток продуктивних сил держав-членів Банку, що повинно стимулювати зростання продуктивності праці, рівня життя та поліпшення умов праці в цих країнах.

2. Міжнародна асоціація розвитку (МАР) створена в 1960р як філія МБРР з метою надання фінансової підтримки найменш розвинутих країнам. Цілі МАР :

- надання довгострокових кредитів найбільш біднішим країнам;
- сприяння економічному розвитку, підвищенню рівня життя в найменш розвинутих країнах – членах Асоціації;
- сприяння підвищенню продуктивності праці в країнах з найнижчими річними доходами на душу населення.

3. Міжнародна фінансова корпорація (МФК) створена в 1956 році з метою сприяння економічному зростанню країн, що розвиваються, через

заохочення приватного бізнесу у виробничій сфері. Цілі МФК полягають у наданні допомоги у фінансуванні приватних підприємств, які можуть у свою чергу, сприяти розвиткові країни; поєднанні можливостей інвестицій національного та зарубіжного капіталу з новітніми методами управління; стимулювання залучення приватного капіталу для капіталовкладень країн-членів у виробничу сферу.

4. Багатостороннє агентство гарантування інвестицій (БАГІ) засноване в 1988 році, його метою є:

- заохочення іноземних інвестицій у виробничу сферу, особливо в країнах, що розвиваються, як доповнення до діяльності групи Всесвітнього банку;
- надання гарантій, включаючи страхування та перестрахування комерційних ризиків на інвестиції однієї держави-члена БАГІ в іншій країні-члені.

5. Міжнародний центр з урегулювання інвестиційних спорів (МЦУІС) створений 1966 році, має на меті стимулювання приватних інвестицій через урегулювання конфліктів між іноземними інвесторами та місцевими урядами. МЦУІС надає також консультації, проводить дослідницьку роботу і здійснює випуск видань з питань правового регулювання іноземних інвестицій.